

TÜRK DÜNYASI ENTEGRASYONUNDA TÜRKİSTAN'IN ETNOKÜLTÜREL VE MANEVİ BOYUTU

Türkistan'ın etnokültürel anlamda canlanması, Kazakistan dış politikasının Türk dünyasıyla daha da yakınlaşması için kilit bir platform haline gelmektedir. Türk dili konuşan ülkelerdeki mevcut siyasi ve ekonomik durum, bütünleşmenin derinleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türk dünyasının manevi başkentlerinden biri olan Türkistan şehrinin, Türk devletlerinin entegrasyon sürecini sağlayacak yeterli kültürel potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Türk dili konuşan ülkelerin bütünleşme sürecini, çeşitli boyutlarıyla değerlendirebiliriz. Bunlar arasında siyasi, ticari-ekonomik ve kültürel ilişkileri özel olarak inceleyebiliriz. Ancak Türkçe konuşan ülkelerin kültürel bağlarının canlandırılmasında ortak değerlerinin daha ön plana çıkarılmasında fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkistan'ın etnokültürel yapısı, Türk dünyasının bütünleşme sürecinin temelini ana merkezi olarak değerlendirebiliriz.

Türkistan'ın etnokültürel boyutunun entegrasyona olan etkisi eski zamanlardan beri şekillenmiştir. Tarihsel olarak, Türkistan bölgesi, Türk halklarının ortak değerlerinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Örneğin, Türkistan bölgesindeki arkeolojik buluntular, ortaçağ Türkistan şehrinin o dönemin kültürel, manevi ve politik merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Yazılı kaynaklara göre, Türkistan bölgesindeki kültürel akımlar oldukça fazladır. Arap kaynaklarında Türkistan şehrindeki yaşam ve maneviyat hakkında birçok önemli bilgi bulunmaktadır. 9. yüzyılda yaşayan Arap tarihçisi İbn Hurdâzbih'in "Kitab-ül-Mesalik ve'l-Memalik" adlı kitabında "Türkistan" bölümü bulunmaktadır. Söz konusu eserde, Türk bölgesinin Horasan ve Sejestan ile sınır komşusu olduğu ve Türkistan ile Türklerin çeşitli boy ve devletlere ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bölgede yaşayan Türk halklarının etnokültürünü ve ekonomisini anlatan yazar, Türkler'in at sütü içip at eti yediklerini ve sadece darı yetiştirdiklerini ifade etmiştir. Bu olgudan, Türkistan adının genel bir coğrafi çağrışım yapan geniş bir kavrama sahip olduğu görülebilir. Ayrıca tarihçinin bir Türk ülkesi olarak Türkistan adını vermesi, bölgedeki Türk halklarının konsolidasyonunda önemli rol oynamıştır. Mü'iniddin Natanziy'nin Altın Orda dönemine ait "Anonim İskender" adlı eserinde ise, Otrar, Sapran, Jent, Barşinkent ve tüm Türkistan'da çok sayıda cami ve

medrese bulunduğunu ifade ederek cennetten bir mekan şeklinde tasvir edilmiştir. Buradan da Türkistan adının Sır Derya boyunca uzanan şehirlerin genel adı olarak verildiğini görebiliriz. Benzer şekilde, "Fath-name" de dahil olmak üzere 15-16. yüzyıllardaki kaynaklar, Türkistan bölgesini o dönemdeki siyasi olayların merkezi olarak göstermektedir. Mes'ud Bin Osman Kuhistani'nin "Tarih-i Ebu'l-Hayr-Hanı" adlı eserinde Türkistan, bölge olarak ifade edilmekte ve Yesi (Yassi), Türkistan bölgesindeki en önemli kalelerden biri olarak zikredilmektedir.

Arkeolojik ve yazılı kaynaklar, Türkistan'ın tarihi ve kültürel yaşamının modern Türk halklarının ortak değeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkistan bölgesinin manevi hayatı, yerel nüfusun somut olmayan kültürel mirasına da yansımıştır. Halkın somut olmayan mirasını koruma düzeyi eski çalışma ve ekonomik gelenekleri, manevi miras ile inançlarının karakteristiklerinin devam ettirilmesini içermektedir. Genel olarak, Türkistan'ın tarihi, manevi ve somut olmayan kültürel mirası, ortaçağ kentinin etnokültürel alanının ana unsurları olarak kabul edilir. Bu durumda Türkistan şehri Türk dünyasının ortak değerlerini koruyan manevi bir yer olarak görmekteyiz. Bu bağlamda temel noktanın, şehirdeki manevi yerlerin korunmuş olmasını belirtmek gerekir. Örneğin Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretileri ve mirası Türk dünyası için ortak bir değerdir. Hoca Ahmed Yesevi Türbesi, sadece Türk halkları tarafından değil, UNESCO tarafından da korunan bir kültürel mirastır. Bu tür eski anıtlar ve Türkistan'da yaşayan bilim insanlarının çalışmaları ve faaliyetleri, ortak bir Türk düşüncesinin oluşmasına temel oluşturmuştur. Dolayısıyla, uzun süredir devam eden manevi mirasın, günümüz Türk halklarının entegrasyon sürecinin temeli olarak görülmesi doğaldır.

Tarihsel olarak, Türkistan bölgesi Türk halklarının merkezi olma niteliğine sahiptir. Şimdi, bugünkü Türkistan'daki etnokültürel duruma bakalım olursak, Türk halklarının ortak bir kültürde buluştuğu pek çok şey bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkistan'ın sahip olduğu manevi özelliğidir. Bu, tüm Türk halklarının ortak manevi ve kültürel mirasıdır. İkincisi, Türkistan bölgesinin etnik yapısındaki 28 Türk halkının varlığıdır. Bu, ortak dile sahip halklar için uygun bir entegrasyon imkanı sunmaktadır. Bu bakımdan antik kentin

sakinlerinin, Kazak dilini yaygın olarak kullanması bu yöndeki bir entegrasyon için ortak bir ilginin olduğunu göstermektedir.

Bu koşullara ek olarak, Türkistan'da son yıllarda yürütülen faaliyetlerin sonuçlarının ortak Türk entegrasyonuna dayandığı görülmektedir. Birincisi, bir yandan Türk halkları için entegrasyon niteliklerini yansıtan kentin turizm potansiyeli gelişmektedir. Bunlar arasında Hoca Ahmed Yesevi'nin türbesinin ve çevresindeki anıtların turistik bir alan olarak değerlendirilmesi, "Hazret Sultan" müze fonu çalışmalarının sonuçları, antik oryantal stillerin çevre düzenlemesinde kullanılması, ortaçağ mimari formlarının devamı gibi çalışmalar gösterilebilir. Şehir planlamasında, halkın boş zamanlarını geçirebileceği alanlardaki Türk kültürüne ait unsurlar pek çok yerde kullanılmaktadır. Bu tür sembolik öneme sahip yapıların korunmasının, Türk dünyasının Türkistan kentindeki entegrasyon sürecinin ana platformu olarak kabul edilebilir.

Ayrıca Türkistan'da düzenlenen birçok kültürel etkinlikte Türk dünyasının kültürünü tanıtmaya yönelik faaliyetler de bulunmaktadır. Özellikle, entegrasyon sürecinin geliştirilmesine yönelik düzenlenen bilimsel faaliyetleri de bu çerçevede değerlendirebiliriz. Bunun bir yansıması olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın 31 Mart 2021'de Türkistan'da gerçekleştirilen gayriresmî zirvesinde Türkistan'ın Türk dünyasının manevi başkentlerinden biri olarak ilan edilmiştir. Türk dünyası bütünleşmesinde Türkistan şehrinin manevi önemi bu gelişme ile de teyit edilmiştir. Genel olarak Türk devletlerinin manevi ve kültürel birliğine yönelik atılan adımlar Türk Devletleri Teşkilatı'nın İstanbul'daki 8. Zirvesi'nde de devam etmiştir. Burada sadece Türk dünyasının kültürel entegrasyonu değil, aynı zamanda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konuları da ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Türkistan'ın tarihi etnokültürel boyutu, modern Türk kültürünün tanıtımının ana merkezidir. Bu da Türkistan'ın Türk devletlerinin manevi başkentlerinden biri olarak tanınmasına imkan sağlamaktadır. Gelecekte, Türkistan'ın manevi ve kültürel potansiyeli, şehrin Türk dili konuşan ülkelerin ticari ve ekonomik merkezi olmasını sağlayabilir. Ayrıca Türkistan'ın entegrasyon faaliyetleri, Türk Devletleri Teşkilatı'nın "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" belgesi çerçevesinde daha geliştirileceği beklenmektedir.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Suriye konulu 17. Uluslararası Toplantı'nın sonuçlarının ardından, İran, Rusya ve Türkiye, 18. Uluslararası Suriye Toplantı'sını 2022'nin ilk yarısında Astana Formatında Nur-Sultan'da düzenleme niyetlerini bir kez daha teyit ettiler. Astana Formatının tarafları, ülkedeki tüm terör gruplarının ortadan kaldırılması için iş birliğine duyulan ihtiyacı yineledi. Üye ülkeler, Suriye'deki toplumsal durumu iyileştirmek için daha fazla çaba gösterme konusunda anlaşıldılar (TASS, 22.12.2021).
- Yeni Delhi, Orta Asya ülkelerinin dışişleri bakanları ve Hindistan Başbakanı Narendra Modi'nin katılımıyla Hindistan-Orta Asya Diyalogu'na ev sahipliği yaptı. Başbakan Modi, Hindistan'ın Orta Asya ülkelerine tahsis ettiği 1 milyar dolarlık kredi limiti kapsamında bilişim teknolojisi, tıp, eğitim, turizm, ulaşım, lojistik ve enerji gibi alanlarda projelerin hızla hayata geçirilmesinin önemini ve aciliyetini vurguladı. Başbakan, ayrıca Orta Asya ve Güney Asya arasındaki iş birliğini güçlendirme çağrısında bulundu (Kabar, 21.12.2021).
- NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Ukrayna'nın üyelik umutları konusunda Rusya ile uzlaşmayı reddetti. Stoltenberg, ittifakın Ukrayna sınıri çevresinde Rus askeri yığınağının artmasıyla ilgili tutumunu yineledi. Daha önce, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, NATO'yu Rusya'ya güvenilir, yasal olarak bağlayıcı ve uzun vadeli güvenlik garantileri sağlamak üzere müzakereleri başlatmaya çağırmişti. Moskova bu yıl ikinci kez önemli sayıda askeri birlikleri Ukrayna ve çevresinde yoğunlaştırdı (Anadolu Ajansı, 23.12.2021).
- Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Özbekistan ile Güney Kore arasındaki ilişkilerin ittifak düzeyine çıkarılması için bir girişimde bulunduğunu duyurdu. Bu, Başkan'ın Güney Kore Devlet Başkanı Moon Jae-in ve diğer üst düzey yetkililerle görüştüğü Kore Cumhuriyeti'ne yaptığı üç günlük devlet ziyaretinden sonra gerçekleştirildi. Ziyaret sırasında Özbekistan Cumhuriyeti ile Kore Cumhuriyeti arasındaki özel stratejik ortaklığın derinleştirilmesine ilişkin ortak bildiri kabul edilerek, bir dizi anlaşma imzalandı (Kun.uz, 20.12.2021).
- Türk orta irtifa uzun ömürlü insansız muharebe hava aracı Bayraktar TB2'ler, Kırgızistan sınır birliklerinin envanterine girdi. Devlet bütçesinden sağlanan fonlarla satın alınan insansız hava araçları (İHA) ülkenin sınır güvenliğini sağlamak için kullanılacak. Bayraktar İHA'ları, uzaktan kumandalı veya otonom uçuş operasyonları yapabilmektedir. Söz konusu İHA'lar Türk firması Baykar Savunma tarafından öncelikle Türk Silahlı Kuvvetleri için üretilmektedir (ASIA-Plus, 20.12.2021).
- Kırgızistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Aybek Artıkbayev, Afganistan İslam İşbirliği Teşkilatı Dışişleri Bakanlarının 17. Olağanüstü Toplantısı'nın oturum aralarında Pakistan Dışişleri Bakanı Şah Mahmud Kureysi ile görüştü. Taraflar, çeşitli alanlarda ikili iş birliğine ilişkin çok çeşitli konuları görüştüler. Ayrıca, üst düzey ziyaretlerin önemi vurgulanarak, daha yakın bölgesel iş birliğine ve Afgan krizinin bir an önce çözülmesine yönelik ortak çabalara ihtiyaç duyulduğu kaydedildi (Kabar, 20.12.2021).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi'nin verilerine göre Kazakistan, Ocak-Kasım 2021 arasında 3,5 milyar dolara ulaşan ikili ticaret hacmi ile Özbekistan'ın ilk üç ticaret ortağı arasında yer almaktadır. Özbekistan'ın Kazakistan'a ihracatı 1 milyar doları, ithalatı ise 2,48 milyar doları aşmıştır. 2020'de iki ülke arasındaki ticaret cirosu 2,6 milyar dolara ulaşmıştır. Çin ve Rusya, sırasıyla 6,7 milyar dolar ve 6,6 milyar dolarlık ticaret hacmiyle Özbekistan'ın en büyük ilk iki ticaret ortağıdır (Atameken Business, 24.12.2021).
- Özbekistan ve Türkiye arasındaki enerji işbirliği derinleşmektedir. Türk şirketi Aksa Enerji, Taşkent bölgesinde 240 MW kapasiteli gaz pistonlu elektrik santrali ve 230 MW kapasiteli gaz pistonlu elektrik santrali inşa etmektedir. Santral bir hafta içinde Özbekistan'ın tek elektrik şebekesine bağlanacaktır. Santral, 3,9 milyar kilovat/saat elektrik üretecek olup, yılda 550 milyon metreküp doğalgaz tasarrufu sağlayacaktır (Kun.uz, 24.12.2021).
- Kırgızistan Yatırım Bakan Vekili Nuradil Bayasov, 2021'in ilk 9 ayında ülkeye yabancı yatırım girişinin 503 milyon doları aştığını duyurarak, cari yılın ilk yarısında bütçe gelir rakamlarının 2020 yılının ilk 9 ayı sonuçlarına ulaştığını ifade etti. Ülkenin makro ekonomik göstergelerindeki olumlu dinamiklere de değinen Bayasov, salgının etkisiyle küresel yatırımların %42 oranında düştüğünü açıkladı (Kabar, 24.12.2021).
- Çin Genel Gümrük İdaresi verilerine göre, Ocak - Kasım 2021'de Çin'e Türkmen boru hattından gaz arzi 6,1 milyar dolarlık tutarla 21,91 milyon tonu bulunmuştur. Türkmenistan, Çin'e doğal gaz tedarikçileri listesinde ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada yer alan Rusya'nın gaz arzi 6,6 milyon ton olarak gerçekleşirken, Kazakistan'ın ihracatı 4,02 milyon tona ulaşmıştır. Rusya ve Kazakistan'ın ihracat kazançları sırasıyla 1,27 milyar dolar ve 946,1 milyon dolar olmuştur (Orient, 23.12.2021).
- Tacikistan Ulaştırma Bakanı Azim İbrahim, Güney Kore, Japonya, Singapur ve diğer Asya ülkelerinden ithal edilen malların Pakistan üzerinden Tacikistan'a teslimatının Tacikistan ile Pakistan arasında geçtiğimiz günlerde onaylanan nakliye anlaşması nedeniyle daha uygun hale geleceğini açıkladı. Özellikle Pakistan'daki Karacı ve Gwadar limanlarına erişim, çok yönlü taşımacılığı ve Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru'na bağlantıyı kolaylaştıracaktır. Güzergâh, Tacikistan'dan Güneydoğu Asya ülkelerine mal taşımacılığında en önemli alternatif hat olacaktır (Asia-Plus, 22.12.2021).
- Azerbaycan Tarım Bakanı İnam Kerimov, ülkenin tarım ürünleri ihracatının 2021 yılı Ocak-Kasım döneminde %13 arttığını bildirdi. Özellikle tarım ürünlerinin toplam hacmi geçen yılın aynı dönemine göre %3,8 arttı. Azerbaycan, Mayıs 2022'de "Organik Gıda" forumu düzenleyecektir. İki günlük forumun amacı, uluslararası ve yerel deneyimleri, mevcut durumu ve fırsatları görüşmek üzere ülkedeki tarımsal iş geliştirme alanındaki paydaşları bir araya getirmektir (AzerNews, 22.12.2021).

Toplum ve Kültür

- Moldova'nın Gagavuzya Özerk Bölgesi 27. kuruluş yıl dönümünü kutladı. Komrat'taki Komrat Kültür Evi'nde düzenlenen resmi toplantıya Türkiye Cumhuriyeti'nin Moldova Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi Gürol Sökmenster ve diğer misyon temsilcileri katıldı. Büyükelçi, Türkiye'nin, Gagavuzya'yı güçlü bir Moldova içinde güçlü bir özerk yapı olarak görmek istediğini ifade etti (Infotag.md, 24.12.2021).
- Özbekistan devlet haber ajansı "Uza" Türk Dünyası medya platformuna katıldı. Platformdaki haberler artık İngilizce, Kazakça, Kırgızca, Rusça, Türkçe, Türkmençe, Özbekçe ve Azerbaycan Türkçesinde yayınlanacaktır. Türk Dünyası, Trend Haber Ajansı ve Türk Albayrak Medya Grubu'nun girişimiyle oluşturulan, Türkçe konuşan tüm önde gelen medya kuruluşlarını birbirine bağlayan benzersiz bir medya platformudur. Platform, Türk dili konuşan devletlerle ilgili son haberleri birleştirerek, bir arada sunmaktadır (Yenisafak.com, 20.12.2021).
- Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurulu Başkanı Ebubekir Şahin, Türk Konseyi ve Türkiye'nin kültür vakfı Yunus Emre Enstitüsü'nün Budapeşte'de düzenlediği çalıştayda Türk dili konuşan ülkelerin ortak bir medya birliği kurmayı planladığını açıkladı. Türk dili konuşan ülkeler arasında kurulacak uluslararası platformun amacı, Türkçe ve diğer Türk dillerini yaygınlaştırarak, Türk devletleri toplumlarının birliğini daha da güçlendirecektir (Anadolu Ajansı, 20.12.2021).
- Özbek "Bahşi Sanatı" UNESCO'nun İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edildi. Karar, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunmasına İlişkin Hükümlerarası Komite'nin XVI. oturumu çerçevesinde alındı. "Bahşi Sanatı" Özbek ve Karakalpak halklarının eşsiz tarihi ve kültürel mirası arasında gelmektedir. Söz konusu sanat, destanlara, halk hikâyelerine, efsanelere ve vatanseverlik, sevgi dolu mitlere dayanarak, dostluk ve dayanışma çağrılarını üzerine kuruludur (Centralasia.news, 21.12.2021).
- Uluslararası Türk Akademisi Kazakistan'da Türk edebiyatının önemli şairleri ve yazarları Yunus Emre, Nizami Gencevi, Ali Şir Nevai ve Kazak şair Jambıl Jabayev'in adlarını anmak için Kazakistan'da "Doğunun Yıldızları" adlı bir etkinlik düzenledi. Etkinliğe bilim adamları ve uluslararası kuruluşların temsilcileri katıldı. Akademi'nin girişimiyle bu yıl Yunus Emre, Nizami, Nevai ve Jabayev'in şiirleri diğer Türk dillerine aktarıldı (Trthaber.com, 25.12.2021).
- Kazakistan, Afganistan'a insani yardım sağlamaya devam etmektedir. Geçtiğimiz günlerde, Kabil'e 155 ton ağırlığında gıda ve ilaçların yanı sıra sıcak giysiler ile ilaçlar içeren bir kargo gönderildi. Ayrıca Kazakistan'dan bir heyet Afganistan'ı ziyaret ederek mevcut yönetim temsilcileriyle görüştü. Kazakistan temsilcileri, çatışmanın aktif aşamasının bittiğine dair umutlarını dile getirdiler. Taraflar ayrıca ikili ticaret hacimlerini artırmanın yollarını da görüştüler (Qazaq TV, 27.12.2021).